

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ УМІНЬ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

У сучасних умовах інтеграції України до загальноєвропейського освітнього простору особливої актуальності набуває питання формування особистості-філолога як педагогічного менеджера. Статтю присвячено висвітленню проблеми формування управлінських умінь вчителів-філологів. Обґрунтовано необхідність управлінських знань та умінь у сучасних вчителів-філологів.

Ключові слова: управлінські вміння, вчитель-філолог, підготовка до педагогічної діяльності.

Н. Ю. Сердюк, М. Г. Шемуда. Формирование управленческих умений учителей-филологов.

В современных условиях интеграции Украины в общеевропейское образовательное пространство особенной актуальности приобретает вопрос формирования личности учителя-филолога как педагогического менеджера. Статья посвящена освещению проблемы формирования управленческих умений учителей. Обосновано необходимость управленческих знаний и умений у современных учителей-филологов.

Ключевые слова: управленческие умения, учитель-филолог, подготовка к педагогической деятельности.

N.Y.Serduk, M. G. Shemuda. The formation of the philology teachers' direct skills. The question of forming the philology teacher's personality as of a pedagogical manager gathers more special actuality in the modern conditions of the Ukraine's integration to the common European educational space. The article is devoted to the problem of the philology teachers' direct skills formation. The

necessity of the direct knowledge and skills of modern philology teachers is substantiated.

Keywords: direct skills, philology teacher, preparation for pedagogical activity.

Сучасний розвиток української держави, вибір курсу на демократизацію суспільства та входження до європейського освітнього простору відповідно до положень Болонської декларації передбачає впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних і науково-технічних здобутків. Процеси глибокої трансформації у вищій школі вимагають адекватних змін у професійній підготовці майбутніх фахівців, пошуку й впровадження інноваційних підходів і технологій щодо формування нової генерації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, педагогів-лідерів.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання формування управлінських умінь майбутніх вчителів-філологів. Ми впевнені що, без вирішення проблем підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів до професійної діяльності не можливо вибудувати європейську якість освіти, готувати конкурентноспроможних фахівців. Адже, у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошено на необхідність забезпечення високої якості, конкурентоспроможності сучасних фахівців на ринку праці [1, с. 3–9].

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема формування особистості вчителя та його професійних якостей досліджувалась у працях ряду науковців, а саме В. В. Давидова, І. А. Зязюна, Н. В. Кічук, А. Н. Леонтьєва, Н. Г. Ничкало, В. А. Сластьоніна та ін. Різні аспекти підготовки майбутніх фахівців до управлінської діяльності, зокрема питання формування у них управлінських умінь, висвітлені в роботах Б. Д. Красовського, В. Р. Михальської, Л. І. Парашенко, Л. М. Сергєєвої та ін. Проблеми професійної підготовки студентів до менеджерської діяльності

висвітлювали Т. І. Білобровко, Л. М. Карамушка, Б. Д. Красовський, В. В. Крижко, І. Л. Лікарчук, С. О. Нікітчина, С. О. Сисоєва, Л. М. Яворська та ін. Ряд ефективних шляхів вдосконалення змісту і форм підготовки спеціалістів вищого навчального закладу визначають у науковій психолого-педагогічній літературі В. П. Андрущенко, Ю. К. Бабанський, В. Г. Кремень, В. М. Олексенко та ін. Проте, на нашу думку, у недостатній мірі приділяється увага актуальному питанню формування управлінських умінь майбутніх вчителів-філологів, яке ми розглянемо в цій статті.

Потреба у вдосконаленні освіти, її модернізація, істотно змінює професійну роль вчителя. Сучасний вчитель повинен стати активним учасником процесу управління школою, педагогічним менеджером, який реалізує управлінську функцію не тільки в системі «вчитель – учень», але і в системі «вчитель – керівник», «вчитель – батько». В цих умовах відчувається потреба у формуванні управлінських умінь майбутнього вчителя-філолога.

Досвід показує, що для ефективного керування життям та діяльністю учнів учителю-філологу, звичайно, достатньо не тільки багатого життєвого досвіду, який має велика кількість педагогів, а й володіння сучасними механізмами та технологіями людського менеджменту. Адже, кожен педагог повинен вміти планувати, організувати і управляти різноманітними видами власної та учнівської діяльності; коригувати її за результатами контролю і аналізу; спрямувати у певному напрямі роботу школярів та працювати над їх всебічним розвитком, забезпечуючи планомірне формування необхідних якостей у школярів та ураховуючи їх індивідуально-психологічні особливості. Також, молодому вчителю-філологу, який тільки розпочинає самостійну професійну діяльність, важливо одержати знання про принципи, зміст, форми і методи управління, зокрема загальноосвітнім навчальним закладом. Це допомагає зрозуміти складний механізм функціонування школи, встановити професійно-ділові стосунки з адміністрацією, колегами-вчителями, учнями та батьками, з самого початку увійти в ритм роботи навчального закладу.

Зрозуміло, що управління діяльністю загальноосвітньої школи здійснює директор, який виконує роль менеджера, що займається визначенням та реалізацією різних освітніх процесів, забезпеченням їх динамічної взаємодії. Він є суб'єктом управління цими процесами в школі. Місією директора школи є створення сприятливого середовища для динамічної взаємодії освітніх процесів та розвитку в учнів готовності до змін в умовах життєдіяльності, до творення свого майбутнього. Метою його управлінської діяльності є визначення способів подолання невідповідностей між стандартом освіти та педагогічною творчістю персоналу. Але управління у загальноосвітній школі здійснюється не лише директором, а й вчителями.

Учитель-філолог – фігура, якої професійним обов'язком є навчання дітей, вирішення цілого комплексу світоглядних потреб шкільного рівня, у тому числі проблем навчально-виховного процесу в школі. Обов'язкова умова цього – постійна висока інформованість, пошук нових форм і методів організації учбового процесу, нових організаційних рішень, знання результатів нових досліджень психолого-педагогічної науки, що присвячені удосконаленню технології навчання, виховання та розвитку. Все це вимагає від учителя-філолога постійного удосконалення свого професіоналізму, рівня загальної культури. Зростання відповідальності педагога за ефективність навчання спричиняє за собою збільшення стресових ситуацій і обумовлює необхідність навчання управлінню своїм психічним і фізичним станом. Також, важливо, щоб майбутній педагог-філолог глибоко усвідомив свій професійний ідеал, як своєрідну модель, на яку орієнтуватиметься в процесі навчання та самоосвіти, виховання та самовиховання.

Все сказане дає змогу зробити висновок, що сучасний вчитель-філолог повинен бути не тільки вченим, дослідником, вихователем, психологом, прогнозистом, а і менеджером, керівником-лідером. Звичайно, учитель – філолог не є менеджером у повному змісті цього поняття, але у його діяльності у великій мірі виявляються основні функції управління (планування, організація, мотивація і контроль). Ефективно виконувати ці

функції вчитель-філолог може лише за наявності відповідних управлінських знань та вмінь.

Узагальнивши та проаналізувавши думки психологів, педагогів, управлінців стосовно поняття «управлінські уміння», ми визначили зміст управлінських умінь вчителя-філолога. На нашу думку, управлінські вміння вчителя-філолога – здатність та готовність особистості здійснювати управлінську діяльність, що забезпечується проявом індивідуальних якостей та використанням відповідних професійних знань та навичок з керування, застосуванням практичного досвіду.

На нашу думку, коло теоретичних знань та перелік професійно-педагогічних умінь вчителя-філолога треба доповнити знаннями теорії педагогічного управління, структури управлінських функцій, суті управління навчальною діяльністю, а також особливостей навчальної діяльності школярів. Блок традиційних педагогічних умінь вчителя-філолога ми доповнюємо такими управлінськими уміннями:

- здійснювати педагогічну діагностику (виконувати різні види педагогічної діагностики, застосовувати її результати у своїй діяльності, виявляти результати діагностики в різних формах);
- планувати й раціонально розподіляти сили, час і засоби в процесі управління;
- прогнозувати хід подій з урахуванням їх імовірності; бачити кілька можливих шляхів розв'язання проблеми й вибирати найефективніший;
- переносити знання і вміння у нові ситуації;
- організовувати управління іншими;
- здійснювати самоаналіз, рефлексію;
- здійснювати самооцінку управлінських умінь та досягнень в управлінні.

Сформувати вищезазначені уміння є важливим, необхідним та складним процесом співпраці викладацького складу вищого навчального закладу та самого студента.

Володіння людиною певним арсеналом управлінських знань і умінь багато в чому визначають його дії, поведінку і в цілому життя, забезпечуючи йому відносну успішність і стійкість досягнень. Тому, проблема формування комплексу управлінських умінь сучасного компетентного вчителя-філолога стала актуальною для кожної освітньої установи. Ми переконані, що у вирішенні цього питання також допоможе післядипломна освіта.

Для вивчення стану формування управлінських умінь майбутнього вчителя, необхідно було визначити в якій мірі вчителі ЗОШ та викладачі ВНЗ ознайомлені з теорією досліджуваного питання, структурою управлінських умінь; з'ясувати як вони виявляють на практиці управлінські вміння та створюють атмосферу для формування цих умінь в учнів. З метою вирішення цих завдань, нами було проведено опитування вчителів загальноосвітніх шкіл та викладачів ВНЗ у кількості 223 особи (127 вчителів та 96 викладачів).

По-перше, аналіз отриманих даних свідчить проте, що значна кількість вчителів (71 вчитель, що становить 55,9%) та викладачів (32 викладача, що становить 33,3%) дуже слабо уявляють теорію формування управлінських умінь. Про управлінські вміння майбутнього вчителя вони майже нічого не могли сказати, а виховну та навчальну роль своєї діяльності ці педагоги визначають лише у межах знань власної навчальної дисципліни.

По-друге, відповіді викладачів вищих навчальних закладів (127 респондентів) на запитання «Чи формуєте ви управлінські вміння у процесі своєї навчальної дисципліни?» свідчать проте, що 64 респондента (50,4% від загальної частини опитуваних) вважають набуття студентами знань, навичок і умінь з навчальної дисципліни необхідною умовою формування професійно-ділових якостей особистості, а 20 викладачів (15,7%) вважають формування управлінських умінь майбутнього вчителя необхідною умовою викладання своєї дисципліни. Також опитування показало, що 32 викладача (25,2%) не вважають, що навчальна дисципліна, яку вони викладають, формує управлінські вміння, а 11 викладачів (11,7%) відповіли, що взагалі не

знають чи формують вони управлінські уміння в процесі викладання своєї навчальної дисципліни.

Отже, завдяки результатам опитування, інтерв'ю та вивченню стану педагогічної практики показало, що більшість вчителів реалізує свої управлінські функції вкрай недосконало. Під час проведення бесід, інтерв'ю з вчителями загальноосвітніх шкіл, було визначено слабкі ланки в їх професійній компетентності:

- слабе володіння теорією цілісної системи управління;
- слабе орієнтування вчителів у питаннях аналізу, планування, організації і контролю;
- недостатній розвиток навиків управлінського аналізу свого досвіду і досвіду колег;
- труднощі при застосуванні загальних педагогічних принципів у конкретних педагогічних ситуаціях.

Ці проблеми педагогічної діяльності важливо брати до уваги під час формування нового покоління педагогів, здатних вирішувати вищезазначені та інші управлінські питання.

Звідси випливає, що необхідно посилити увагу до підготовки майбутнього вчителя, зокрема вчителя-філолога, у галузі управлінської діяльності, до оволодіння ним комунікативними, організаційними, діагностичними, прогностичними та іншими управлінськими вміннями. Адже, підготовка до управлінської діяльності стає сьогодні одним із найважливіших показників соціально-професійного статусу фахівця. Це актуалізує проблему формування управлінських умінь майбутніх вчителів-філологів, як професійної, ділової, здатної до управління особистості. Управлінська діяльність – особливий вид діяльності в школі, коледжі, вищому навчальному закладі – цікавить та приваблює сучасне покоління майбутніх педагогів. Велика частина енергійних, перспективних студентів вищих закладів освіти мріють оволодіти багатьма управлінськими вміннями і навичками, щоб гідно працювати та удосконалювати свою діяльність.

Бажаючим удосконалити чи сформувати власні управлінські уміння та знання, професійно важливі особистісні якості, необхідні для ефективного здійснення педагогічної, управлінської діяльності, студентам, вчителям, директорам шкіл у цьому допоможе післядипломна освіта.

Ми вважаємо, що підготовка випускників закладів вищої школи до життя і праці в сучасних ринкових умовах є неможливою без мінімальних знань з економіки та права, сформованих організаторських та управлінських умінь, готовності до професійної, менеджерської діяльності.

Постійне підвищення вимог до майбутнього вчителя-філолога та до обсягу знань, якими він повинен оволодіти під час навчання у вищому навчальному закладі, викликає потребу дослідження педагогічної системи, умов становлення фахівця, визначення закономірностей професійної підготовки і застосування їх на протязі організації навчально-виховного процесу.

Зазначимо, що значний науковий і практичний інтерес мають висновки науковців проте, що основну роль у формуванні в студентів готовності до управлінської діяльності відіграє навчальний процес. Ми також переконані, що великий вплив на процес формування управлінського уміння студента має система виховання, підбір видів і форм робіт для позанавчальної діяльності у вищому навчальному закладі.

На нашу думку, формування управлінських умінь вчителя-філолога у процесі навчання у ВНЗ відбуватиметься ефективніше за допомогою широкого використання інтенсивних, інноваційних методів, форм, засобів навчання і виховання, активного включення у самоврядування закладу, його позанавчальну діяльність. Досвід свідчить, що поєднання всіх компонентів навчально-виховної діяльності ВНЗ в єдину систему, надання їй професійної направленості допомагає встановленню професійних моральних установок у свідомості студента. А реалізація цієї системи вимагає цілеспрямованих,

організованих зусиль з боку всього педагогічного колективу, громадських організацій навчального закладу, студентського активу та самих студентів.

Підсумовуючи, ми зазначаємо, дослідження питання формування управлінських умінь вчителів-філологів допоможе удосконалити процес підготовки студентів педагогічних ВНЗ до професійної, управлінської діяльності та підняти рівень конкурентоспроможності фахівців на ринку праці. Значить, дослідження проблеми формування управлінських умінь вчителів-філологів має наукове та практичне значення.

Отже, сучасний вчитель-філолог повинен бути не тільки вченим, дослідником, вихователем, психологом, прогнозістом, а і менеджером, керівником-лідером. Звичайно, учитель –філолог не є менеджером у повному змісті цього поняття, але у його діяльності у великій мірі виявляються основні функції управління (планування, організація, мотивація і контроль). Ефективно виконувати ці функції вчитель-філолог може лише за наявності відповідних управлінських знань та вмінь.

Узагальнивши та проаналізувавши думки психологів, педагогів, управлінців стосовно поняття «управлінські вміння», ми визначили зміст управлінських умінь вчителя-філолога. На нашу думку, управлінські вміння вчителя-філолога – здатність та готовність особистості здійснювати управлінську діяльність, що забезпечується проявом індивідуальних якостей та використанням відповідних професійних знань та навичок з керування, застосуванням практичного досвіду.

Можна зробити висновок, що ефективній та змістовній підготовці майбутніх вчителів-філологів до управлінської діяльності сприяє поєднання навчальної, виховної та професійної діяльності студентів. Завдяки результатам опитування, інтерв'ю та вивченню стану педагогічної практики показало, що більшість вчителів реалізує свої управлінські функції вкрай недосконало. Звідси випливає, що необхідно посилити увагу до підготовки майбутнього вчителя, зокрема вчителя-філолога, у галузі управлінської

діяльності, до оволодіння ним комунікативними, організаційними, діагностичними, прогностичними та іншими управлінськими вміннями.

Перспективами подальших розвідок є процес формування управлінських умінь вчителів-філологів, його психолого-педагогічні умови, проблеми соціальної адаптації вчителя-новачка в умовах сучасної школи тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. – К. : Шк. світ, 2001. – 25 с.
2. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Л. В. Кондрашова. – К. : Вищ. шк., 1988. – 160 с.
3. Осовська Г. В. Основи менеджменту: навч. посіб. / Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2003. – 556 с.
4. Бойко Е. И. Еще раз о умениях и навыках /. Е. И. Бойко // Вопросы психологии. – 1987. – № 1. – С. 133-139.
5. Підготовка студентів педагогічного коледжу до управлінської діяльності : Метод. рекоменд. до викладання спецкурсу «Управління навчальною діяльністю молодших школярів». – Сарни : Видавничий центр, 2004. – 83 с.
6. Сергеева Л. М. Управлінські навички молодшого спеціаліста: теорія та методика формування / Л. М. Сергеева : Монографія / За ред. С. О. Сисоевої. – К. : Кадри, 2001. – 202 с.